

Mircea Mare, Daniela Tănase, Florin Drașovean, Georgeta El Susi, Szilárd Sandor Gál, *Timișoara–Freidorf. Cercetările arheologice preventive din anul 2006*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2011, 197 p.

Volumul scris de un colectiv de specialiști sintetizează rezultatele cercetărilor arheologice de salvare întreprinse în iarna lui 2006/2007 și este structurat pe câteva capitole esențiale în cazul unei astfel de lucrări monografice:

Cuvânt înainte – Mircea Mare (p. 7-8); I. *Istoricul cercetărilor* - Mircea Mare (p. 9-13); II. *Descrierea complexelor arheologice* – Mircea Mare (p. 15-29); III. *Locuirea eneolitică târzie* – Florin Drașovean (p. 31-39); IV. *Așezarea din sec. III-IV p.Chr. Analiza tipologică și cronologică a materialului arheologic* – Daniela Tănase (p. 41-56); V. *Studiul oaselor de animale* – Georgeta El Susi (p. 57-74); 14 grafice și figuri (p. 75-79); VI. *Morminte din epoca timpurie a migrațiilor* – Daniela Tănase (p. 81-87); VII. *Buletin antropologic* – Szilárd Sándor Gál (p. 89-100); IX. *Bibliografie* (p. 101-112); X. *Lista ilustrațiilor* (p. 113-139); XI. *Timișoara – Freidorf. The 2006 Archaeological Rescue Excavations (Summary)* – Claudia Doroholschi (p. 117-139); 54 planșe și fotografii, la care se adaugă 2 planuri generale cu situația zonelor cercetate arheologic (p. 140 - 197).

Situl arheologic de la Timișoara-Freidorf era cunoscut din literatura de specialitate încă din anii '80 ai secolului al XX-lea, când a fost identificat într-o cercetare perieghetică. Arealul afectat de urme arheologice cuprindea o zonă foarte extinsă cu locuiri succesive din epoca eneolitică până în epoca medieval timpurie, sec. VIII-X. Partea de sud-est a sitului, cea aflată mai aproape de șoseaua ce leagă cartierul Freidorf de Calea Șagului, a fost cercetată arheologic pentru a face loc unor hale industriale ale Firmei „Barum”, beneficiara și conform legii finanțatoarea săpăturilor de salvare.

La aceste lucrări au participat arheologi de la două instituții de profil din Timișoara: specialiști de la Muzeul Banatului și de la Universitatea de Vest din Timișoara, mai exact de la Centrul de Studii de Istorie și Arheologie „Constantin Daicoviciu”. Cercetarea propriu-zisă s-a concretizat prin decopertarea unei suprafețe mari de aprox. 50 x 15 m, care a fost descărcată de sarcină arheologică în 3 luni de zile cu studenți, absolvenți, doctoranzi, cadre didactice, arheologi, cercetători. În echipă au fost mobilizați și desenatori,

restauratori și conservatori pentru a putea documenta *in situ* materialul arheologic mobil și imobil (p. 7).

Din istoricul cercetării aflăm, că primele săpături au fost efectuate în 1984, când în urma unor intense cercetări de teren s-a putut observa că există 4 situri arheologice (Freidorf I, II, III și IV) între care din punct de vedere stratigrafic cel mai consistent nivel îl reprezintă descoperirile de sec. III-IV d.Hr. (p. 9-10).

În așezarea romană târzie domină locuințele de tip bordei de formă dreptunghiulară sau ovală, între 2,5 x 1,5 m și 3,75 x 1,4 m și este dominată de gropi menajere și de provizii, dar distribuția cantității de material arheologic în ele nu este uniformă. Există gropi sau bordeie fără ceramică sau cu urme puține (p. 11).

S-a descoperit și un cuptor de olar cu diametrul de 0,60/0,70 m, fără placă de reverberație și unul cu 6 brațe, din lut plin ca suport pentru vase. Complexul stratigrafic a permis încadrarea cuptorului în primul orizont de locuire al așezării de secolul III-IV d.Hr.

În cazul ceramicii (p. 12) descoperite ponderea majoră o are cea cenușie fină lucrată la roată, urmată de ceramica maronie, grosieră ca aspect, lucrată cu mâna, dar în cantități mici au apărut în săpătură și fragmente de ceramică uzuală romană, de factură provincială și câteva cioburi de *terra sigillata* și resturi de amfore, toate databile în sec. II-III d.Hr. Identificarea unei fibule cu genunchi între piesele mărunte, din metal scoase la lumină datează locuirea zonei încă de la sfârșitul secolului al II-lea d.Hr.

Necropola care suprapune așezarea conține și morminte cenotaf – nu putem fi de acord cu observația practicării dezumării în cazul acestor populații! Atribuirea poate fi făcută sarmaților pe baza mărgelilor, arme (cuțite de fier), a orientării diferite S-N și V-E a scheletelor, iar în cazul adulților s-a remarcat deformarea craniului. Remarcăm totuși o neconcordanță între aceste informații pentru că la buletinele antropologice din carte se specifică faptul că este vorba de un copil de 6-7 ani. Datarea aparține secolului V d.Hr., din epoca dominației hunice și gepidice.

Descrierea complexelor (în ordine cronologică începând cu cele mai timpurii) este sumară (p. 20), dar acolo unde există material arheologic databil analiza se extinde asupra întregului inventar. Felul în care sunt grupate descoperirile dau o notă de ordine și claritate expunerii, fapt ce ajută analizarea cu ușurință a datelor tehnice prezentate (p. 24). Nu întotdeauna este relevantă ordinea prezentării complexelor ci mai degrabă a categoriilor ce le reprezintă.

Spre exemplu gropile menajere puteau fi împărțite în funcție de mărime pentru o apreciere corectă a rolului lor în cadrul sitului. Acest lucru (p. 27) s-a făcut cu succes în cazul instalațiilor meșteșugărești, fiind vorba de cuptoare.

Necropola (p. 28-29), identificată prin 5 complexe, indică prin constatările făcute de arheologi, mai degrabă o jefuire în epocă a mormintelor, din moment ce o bună parte din ele erau deranjate și nu s-au găsit în interior obiecte de inventar.

Materialul arheologic mobil, analizat tipologic și cronologic, este în cea mai mare măsură ceramic. Puținele descoperiri de piese metalice nu oferă repere cronologice clare (p. 41). Chiar și acea *Kniefibel* (fibula cu genunchi), care este databilă nu are context arheologic bine definit, fiind descoperită întâmplător la suprafață, în stratul superior de arătură. Am putea reproșa autoarei acestei părți de lucrare că preferă doar datarea după Andrea Vaday, reprezentativă zonei panonice și nu numai, uitând însă existența cronologiei (mai actuală din punct de vedere bibliografic), pentru acest gen de piese propusă pentru provincia Dacia de Sorin Cociș.

Alte piese de podoabă mai reprezentative sunt câteva brățări din sârmă răsucită folosite de copii (fiind de mici dimensiuni).

Din categoria unelte predomină cuțitul, dar și un fel de scoabe, probabil mecanisme de închidere a ușilor, dar care după părerea noastră sunt mai degrabă de la structurile de lemn pentru susținere a acoperișului decât de la intrare.

Interesantă este din punct de vedere economic, descoperirea unei dălțițe din fier și a unui creuzet mic din lut, semn că în zonă a funcționat un atelier de prelucrat metalele. Asemenea descoperiri se cunosc pentru secolul III-IV d.Hr. și în alte zone ale Banatului și indică o populație axată pe prelucrarea fierului de baltă, care constituia până târziu una din cele mai importante și complexe activități meșteșugărești din vecinătatea graniței Imperiului Roman.

Nu lipsite de importanță sunt vasele ceramice cu urme de reparații și mai ales categoriile de vase care suferă asemenea intervenții. Așa cum observa Daniela Tănase, sunt multe vase care au orificii, semn că au fost folosite și în alte scopuri: funduri de vas găurite și strunjite asemenea unei fusaiole. Nu este exclus să fi fost utilizate ca și greutatea la plase de pescuit sau la războaie de țesut verticale.

Totuși este păcat ca nu a fost tratată îndeajuns de profund problema decorului ceramic și a formei vaselor. Astfel ne-am fi putut dea seama dacă avem de a face cu seturi de vase ceramice pentru gătit sau servit masa.

Apreciem totuși că nu s-a pus accentul pe aprecierile cantitative, starea extrem de fragmentară a materialului ceramic nu ar fi ajutat asemenea analize să ofere o concluzie pertinentă.

Comerțul este bine pus în evidență de ceramica de certă factură romană (p. 51), importuri de amfore, *terra sigillata* și ceramică fină, lucrată la roată rapidă după tehnologie romană. În cazul amforelor, cioburile aparțin unor vase din regiunea pontului, din Herakleia secolului al III-lea d.Hr.

Totuși, în cadrul cronologiei așezării majoritatea descoperirilor aparțin sfârșitului de sec. IV – începutului de secol V d.Hr. Debutul locuirii sarmaților iazygi poate fi presupus ca și în cazul altor situri arheologice din Banat la sfârșitul secolului II d.Hr., în preajma războaielor marcomanice.

Impresionant în lucrarea despre cercetările arheologice preventive din anul 2006 de la Timișoara-Freidorf sunt rezultatele analizelor osteologice efectuate de Georgeta El Susi. Din distribuția speciilor pe epoci și complexe reiese clar faptul că în toate timpurile aici predominau ierbivorele domestice. Vânatul animalelor sălbatice este relevant doar în 20% dintre descoperirile osteologice (p. 58-59). Tot din analiza materialului descoperit în gropile menajere se observă că domină în săpătură „oasele carnoase” și mai puțin părți din craniile sau terminații care nu prezintă interes în consumul alimentar. Cele mai numeroase sunt eșantioanele de vită și oaie, dar nu lipsesc din meniu ierbivore precum capra și calul. Între animalele sălbatice identificate se cunosc cerbul și căpriorul, dar și vulpea. Autoarea ajunge la o concluzie interesantă că ierbivorele erau crescute mai mult pentru lapte, sacrificarea animalelor tinere nefiind caracteristica dominantă (p. 66-67).

Felul elegant și concludent în care este structurată informația metrică și statistică, graficele ce însoțesc textul indică o bogată experiență acumulată în studiere a eșantioanelor de oase prelevate și o bună cunoaștere a realităților arheologice ale acestui sit.

Necropola oferă informații prețioase despre indivizii care au locuit pe aceste meleaguri în antichitate. Ea se datează după ofrandele ceramice depuse în morminte și obiectele de inventar funerar în prima jumătate a secolului V. d.Hr. (p. 81-82). Între piesele identificate în interiorul gropilor funerare se numără: piepteni, cercei, mărgelile, fibule, inele, cataramă, limbi de curea, unelte, obiecte ce au aparținut foarte probabil unei elite a așezării de la Freidorf, din epoca romană târzie (p. 86). Din analiza oaselor umane descoperite în necropolă atrag atenția forma lunguiață a craniilor, însemn al populațiilor de stepă alanice și hunice (p. 93).

În concluzie, Mircea Mare, responsabilul științific al cercetărilor de la Timișoara-Freidorf, subliniază șansa pe care a avut-o cercetarea arheologică aici care silită fiind de decopertarea unei suprafețe mari de 0,5 ha a putut salva o mulțime de complexe și chiar mai mult să urmărească planimetria așezării lucru în alte condiții mult mai greu de realizat.

Textul cărții se impune prin caracterul exact și sintetic al informației prezentate, prin eleganța și acuratețea planșelor, dar mai ales prin modalitatea de studiere a materialului arheologic descoperit, urmărindu-se prin studii interdisciplinare extragerea datelor relevante pentru interpretare. În afară de câteva neconcordanțe, precum modul de citare al cronologiei (d.Chr./p.Chr.), care nu este uniform și nici întotdeauna corect de la un capitol la altul, dar mai ales sistemul de catalogare a unor piese de epocă romană (care în opinia noastră trebuia să respecte sistemul CSIR) lucrarea este un mare câștig pentru cercetarea arheologică bănățeană, fiind un model de structurare și valorificare a unei cantități importante de informație inedită de patrimoniu arheologic mobil și imobil.

Călin Timoc